

УДК 82.091"18/19":[7.045::330.15]

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ТА КОНСТРУКТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ СИМВОЛУ ЗЕМЛІ В ЛІТЕРАТУРІ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. (ФРАНЦУЗЬКО-УКРАЇНСЬКО-ЛАТВІЙСКИЙ КОНТЕКСТ)

Ірина Кушнір

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, Львів, 79000, Україна;
e-mail: irenabogdanivna@gmail.com

Досліджено концепт землі в літературі кін. ХІХ – поч. ХХ ст. на прикладі роману Е. Золя “Земля”, повісті О. Кобилянської “Земля” і драми Р. Блауманіса “Індрани”. Все, що відбувається у творах, ілюструє непорушний зв’язок людини і землі. Персонажі показані відповідно до естетики натуралізму, романтизму і реалізму. Виділені паралельні образи в цих творах: Фуан – Івоніка – Індран; Бюто – Сава – Едварт; Жан – Михайло – Карліс. Можна підсумувати, що концепція землі в цих письменників має багато спільного: вони показали головні цінності селянина: землю і працю.

Ключові слова: селянин, концепт, натуралізм, реалізм, символ землі.

Роман Е. Золя “Земля”, повість О. Кобилянської “Земля” і драма Р. Блауманіса “Індрани” належать до класичних зразків світової літератури, демонструючи монументальні фрески життя села та селян, акцентуючи на спільних цінностях: земля, праця, честь. Розвідка присвячена вивченню своєрідного сприйняття землі як головної цінності селянина, що стала основою конфлікту в письменників різних національних літератур і представників різних естетичних позицій.

Роман “Земля” Е. Золя написано 1887 року як XV том циклу “Ругон-Макари”. У газеті *Gil Blas* автор подав таку коротку характеристику твору: “Земля – це дослідження про французького селянина, його любов до землі, вічну боротьбу за володіння нею, непосильну працю, маленькі радості та великі страждання...” [4, с. 414–415]. Початок *Ébauche* (“Намітки”) є ключовим для розуміння роману “Земля”. Пристрасна любов до землі звеличує селянина. Поруч із Е. Золя-поетом, що прагне показати ліричність обраної теми “земля – людина”, стоїть Е. Золя-романіст, котрий хоче бути точним і повним: для нього селянин із позицій натуралістичного зображення дійсності залишається “animal farouche et meurtrier”. Перші рядки *Ébauche* виявляють намір створити грандіозний твір про зв’язок людини із землею в його конкретних виявах та символічному аспекті. “Я хочу написати живу поему про землю, без жодних символів, по-людськи [...] тут я маю на увазі любов селянина до землі, любов безпосередню, найближчу, володіння якомога більшою її часткою, [...] любов до землі-годувальниці, землі, з якої ми беремо все: наше існування, наше буття, наше життя, і куди ми повертаємося” [цит. за 4, с. 159]. Автор стверджує зв’язок драматичного життя селянина і землі, його годувальниці. Земля, першопричина людини, її найбільше жадання, є мотивацією до

дій персонажів. Її символ виступає конструктивним елементом роману. Наприкінці *Ébauche E.* Золя пояснює свій намір: “L’homme, le paysan n’est qu’un insecte s’agitant sur elle, reinant pour lui attacher sa vie. Il est courbé, il ne voit que le gain à en tirer, il ne voit pas le paysage” [цит. за 4, с. 485]. Як цього і хотів письменник, земля є всюдисущою в романі. Численні описи показують її різні аспекти. Безмежність і вічний рух – ці характеристики землі нагадують море.

У романі “Земля” Е. Золя п’ять частин, що показують головні етапи розвитку інтриги: поділ землі Фуаном між дітьми, історія сестер Лізи і Франсуази, Бюто і його ненаситна любов до землі, приниження батька в будинку дітей, смерть Франсуази і Фуана. З історією сім’ї Фуана переплітається історія Жана Макара, який, не будучи селянином, позбавлений залежності від землі. Його функція – бути стороннім і об’єктивним спостерігачем залежності французького селянина від землі.

Для зображення теми влади землі над людиною Е. Золя побудував конфлікт на поділі спадщини між братами Бюто та Ісусом Христом. Фуан заповідає свою землю синам, страждаючи від цієї втрати: “... c’était la tristesse infinie, la rancune sourde, le déchirement de tout son corps, à se séparer de ces biens si chaudement convoités avant la mort de son père, cultivés plus tard avec un acharnement de rut, augmentés ensuite lopins à lopins, au prix de la plus sordide avarice. ... Il avait aimé la terre en femme qui tue et pour qui on assassine. Ni épouse, ni enfants, ni personne, rien d’humain: la terre! Et voilà qu’il avait vieilli, qu’il devait céder cette maîtresse à ses fils, comme son père la lui avait cédé à lui-même, enragé de son impuissance” [5, с. 29].

Важливою є сцена обміру землі Фуана, що ілюструє суперництво між братами Бюто та Ісусом Христом: “Mais Buteau surtout suivait l’opération pas à pas, comptant les mètres, refaisant les calculs, à sa manière, les lèvres tremblantes. Et, dans ce désir de possessions, dans la joie qu’il éprouvait de mordre enfin à la terre, grandissaient l’amertume, la sourde rage de ne pas tout garder. C’était si beau, cette pièce, ces deux hectares d’un seul tenant!” [5, с. 45]. П’яниця і ледачий Ісус Христос вдало підкреслює владу землі, яка заповонила його брата, який став її рабом: “La terre, mais elle se fout de toi, la terre! Tu es son esclave, elle te prend ton plaisir, tes forces, ta vie, imbécile! et elle ne te fait seulement pas riche!.. Tandis que moi, qui la méprise, les bras croisés, qui me contente de lui allonger des coups de botte, eh bien!.. La terre, en voilà une blague!.. Vrais! tu es rouillé, si tu en es toujours à cette blague-là ... Est-ce que ça existe, la terre? elle est à moi, elle est à toi, elle n’est à personne. Est-ce qu’elle n’était pas au vieux? et n’a-t-il pas dû la couper pour nous la donner? et toi, ne la couperas-tu pas, pour tes petits?.. Alors quoi? Ça va, ça vient, ça augmente, ça diminue, ça diminue surtout...” [5, с. 214].

Страждання старого Фуана, який добровільно віддав землю дітям, безмежні, коли старший син Ісус Христос продає наділ за наділом, пропиваючи гроші: “Cette terre que son père, son grand-père avait convoitée si fort et si durement gagnée! cette terre possédée, gardée, gardée jalousement comme une femme à soi! la voir s’émietter ainsi dans les procès, se déprécier, passer aux bras d’un autre, d’un voisin, pour la moitié de son prix! Il en frémissait de rage, il en avait le cœur si crevé, qu’il en sanglotait comme un enfant” [5, с. 300]. Втрата землі для Фуана болюча: з хазяїна він поступово став наймитом у дітей, із заможного господаря став злидарем. Поступово чвари через землю і ненажерливість дітей спричинили розпад сім’ї.

Бажання заволодіти кращим наділом, не віддавати його сестрі після її одруження штовхає Лізу та її чоловіка на вбивство сестри та її ненародженої дитини. Бюто б'є матір, яка після цього помирає. Діти бачать, як їхні батьки душать діда Фуана і спалюють будинок, щоб приховати вбивство. Ці жорстокі злочини мотивовані боротьбою за виживання в селі згідно з натуралістичною естетикою Е. Золя.

Страшна сила власницького інстинкту, користоловства та егоїзму найяскравіше виражена в образі молодшого сина Бюто, який задля володіння землею здатний вбити власного батька. Він не може змиритися із заміжжям Франсуази, бо це тягне за собою відокремлення її наділу: "Puis, maintenant, c'était la terre que l'autre lui retirait des bras pour la posséder, elle aussi. Autant lui couper un membre. La fille encore, ça se retrouvait; mais la terre, une terre qu'il regardait comme la sienne, qu'il s'était juré de ne jamais rendre!" [5, с. 353]. А коли наділ після смерті Франсуази повертається до нього, Бюто безмежно радіє: "La terre, elle le tenait aux entrailles plus encore que la maison: ce morceau de terre là-haut qui comblait le trou entre ses deux tronçons, qui lui rétablissait sa parcelle de trois hectares... Toute sa chair s'était mise à trembler de joie, comme au retour d'une femme désirée et qu'on a cru perdue. Un besoin immédiat de la revoir, dans la crainte folle que l'autre pouvait l'emporter, lui tourna la tête... Il s'accroupit, il en pris des deux mains une motte, l'écrasa, la renifla, la laissa couler pour en baigner ses doigts. C'était bien sa terre, et il retourna chez lui, chantonnant, comme ivre de l'avoir respirée" [5, с. 439]. Для нього земля значить набагато більше, ніж кохана жінка.

Однією з найдраматичніших у творі є історія Фуана. Е. Золя наслідує модель шекспірівської трагедії, наростання напруги відбувається поступово. Спочатку Фуан – старий чоловік, що заслужив повагу важкою працею на землі. Коли він є власником землі, його слухають і бояться діти, які давно вже стали дорослими. Фуан мав авторитет серед них: "[...] je suis le maître, le père" [5, с. 289]. "Pendant un demi-siècle, on avait tremblé sous lui, la femme, les enfants, les bêtes, lorsqu'il détenait la fortune avec le pouvoir" [5, с. 288]. У конторі адвоката Бюто насміхається з батька, проте, побоюючись ляпаса, ухиляється і замовкає. Через кілька днів після поділу землі між ними знову виникає суперечка, то Бюто вже відкрито протистоїть йому. Фуан не володіє більше землею, отже, немає авторитету, це "un dernier éclat de l'antique autorité" [5, с. 86].

Найтрагічнішою є сцена блукань Фуана: "[...] le vent glacé le flagelait. Parfois, à certains grands souffles, il devait tourner le dos, l'haleine coupée, sa tête nue hérissée de ses rares cheveux blancs" [5, с. 383]. Інстинкт виживання змушує його повернутися до Бюто, де він зазнає найгірших знущань та принижень. Фуан став тінню з минулого: "la promenade d'une ombre au milieu des vivants", від нього менше користі, ніж від корови. Він уподібнюється до тварини: "une vieille bête souffrant, [...] la misère d'avoir vécu une existence d'homme" [5, с. 393]. Через приниження, завдані дітьми, образ Фуана набирає трагічної величі. Е. Золя описує його смерть від рук дітей як завершення страждань селянина без землі, що став непотрібним.

Герої та їхні вчинки мотивовані передовсім ставленням до землі: про це говорить Е. Золя: "Il faut que mes personnages soient tous emplis de la passion de la terre" [4, с. 168]. У Фуана – це безмежна любов до землі-годувальниці, до землі-жінки, що дає життя, для його сина Бюто ця несвідома любов перетворюється в одержимість. На

його прикладі Е. Золя показує натуралістичну залежність селянина від землі. Завдяки різноманітності функцій образу землі, його символічному змісту роман набуває епічного розмаху, стаючи широким полотном сільського життя. Ключова проблема “земля – людина” вирішується в романі Е. Золя згідно з естетикою натуралізму: автор показує нерозривний зв’язок людини із землею, їх залежність одне від одного, органічну єдність, що показане на прикладі головних персонажів Фуана, Бюто, Ісуса Христа, Лізи. Саме тому концепт землі стає головним конструюючим елементом роману “Земля” Е. Золя.

В основі сюжету повісті “Земля” О. Кобилянської – факт із реального життя українського села. В автобіографічному нарисі “Про себе ж” вона написала: “Факти, що змусили мене написати “Землю”, правдиві. Персонажі майже всі також із життя взяті. Я просто фізично терпіла вивчаючи ті факти, і коли писала – ох, як місцями ридала!” [3, с. 22]. В основі твору – подія, що сталася восени 1894 р. в селі Димка (Чернівецької області), де син селянина вбив свого старшого брата, щоб самому успадкувати землю батька.

У повісті “Земля” О. Кобилянської зображена влада землі над людиною. Як і в Е. Золя це історія селянської сім’ї, однієї з багатьох. Конфлікт побудований на проблемі поділу землі між братами Михайлом і Савою: “Як я колись замкну очі помру, то хочу, аби моя земля перейшла в робучі руки... Вона підпливла нашою кров’ю і нашим потом. Кожда грудка, кожний ступінь може посвідчити, як наші крижі угиналися тяжко, дороблюючися її ...” [2, с. 22].

Сім’я Федорчуків усе життя важко пропрацювала на землі. Івоніка Федорчук доробився до купівлі власної землі після багатьох років поневірянь у наймах. Він її дуже любить, подумки розмовляючи з нею. Івоніка і його дружина Марія всі сили віддали землі, мріючи, щоб вона перейшла до синів, яких батьки хочуть бачити багатими і щасливими. Івоніка хоче, щоб сини продовжили його справу, працюючи старанно, та передали його землю внукам: “Якби оця земля могла говорити, то вона б тобі розказала, скільки нашого поту вона заважила [...] А тепер, коли нам бог допоміг доробитися оцеї землі, в яку ми втопили свої роки, свої дні і кровцю свою, коли ми тішилися, що вона перейде у руки наших дітей, і вони як святу ікону рано й увечері цілуватимуть...” [2, с. 152].

Старший син Михайло – спокійний, працьовитий, любить і поважає землю. З нього буде добрий господар, вважає батько. Молодший син Сава – лінивий і справляє враження байдужого до землі.

Значну роль у розвитку сюжету відіграють жіночі образи Анни (коханої Михайла) і Рахіри (коханої Сави), доповнюючи образи синів Івоніки.

Через землю починається конфлікт між батьками і дітьми. Михайло розуміє, що батьки не схвалюють його вибір – бідну служницю Анну, з якою він зустрічається по-тайки. Михайло вирішує просити благословення батьків на їхній шлюб у день свого покровителя святого Михайла.

Залежність селянина від землі в українському селі склалася з давніх давен: людину оцінювали за розміром його поля, від землі залежав його соціальний статус. Саме тому Анна розуміє, що її не приймуть у сім’ю: “Як було мені не плакати? [...] В мене нема ні жмінки землі, ні грошей...” [2, с. 69].

Паралельно розвивається сюжетна лінія Сави – Рахіри. Ця дівчина, що є родичкою Федорчуків, сильно впливає на хлопця. Батьки засуджують сина за намір оженитися з двоюрідною сестрою по матері, але головною причиною їхнього ворожого ставлення до неї є бідність: батько Рахіри – безземельний циган. Та й вона не любить працювати, злодійкувата та хитра. Кохання дівчини до Сави має матеріальний інтерес: “Він хотів її, вона хотіла його, він мав дістати землю від родичів, а все інше майже не існувало для неї” [2, с. 185]. Івоніка дає зрозуміти Саві, що у випадку непослуху позбавить його належної частки на користь Михайла: “Рахіра чи земля!” [2, с. 187]. Коли Сава наперекір батькам хоче одружитися з Рахірою, то вона застерігає його: “Як не будеш мати землі, то не зможемо побратися! З чого нам жити?” [2, с. 188]. Так земля стає між братами, викликаючи почуття заздрощів і ненависті в Сави: він вбиває брата. За браком доказів суд виправдав його і він одружився з Рахірою, але батько завжди знав, що Сава – братовбивця. Земля йому не дісталася: “Тої чорної, пожаданої, дорогої землі, без якої йому годі було як слід прожити, в якій був би день і ніч грибав, життя своє добував, – її не давав він йому” [2, с. 279].

Сава різко відрізняється від більшості українських селян, здається, що йому не потрібна земля, він її не цінує. Але це не так. Рахіра підкреслює: “Але ти любиш землю, Саво? [...] Ей, що там “любиш”! – відповів він роздрознено. – Що значить чоловік без землі?” [2, с. 86–87]. Івоніка вважає, що Сава просто не показує свою любов до землі: “[...] казав так собі, лише з люти: “Я не потрібую вашої землі!” Бо хто не потребував би її? Що він без неї варт?” [2, с. 156]. Тривога Сави зростала, він розумів, що земля дістанеться Михайлу: “Почув себе наче відкиненим, неначе без вартості й відчув, що не може бути без землі” [2, с. 187].

Письменниця майстерно відобразила душевні страждання персонажів. Івоніка підозрює Саву у братовбивстві, але боїться втратити й цього сина. У відчаї батько констатує залежність селянина від землі такими словами: “Не для тебе, синку, була вона, а ти для неї! Ти ходив по ній, плекав її, а як виріс і став годний, вона отворила пащу й забрала тебе! Дурень був ти на ній, дурень ...” [2, с. 249]. Івоніка тільки тепер зрозумів її владу над собою, відчув себе її рабом. Він записав землю синові Анни, щоб той ніколи її не жадав і міг вчитися.

Треба відзначити також початок повісті “Земля”: це історія-одиначки Доки Чопяк Парасинки, яку турботлива мати хоче якнайшвидше видати заміж за сина багатого односельця Онуфрія Жемчука Тодорику, єдиного сина заможних батьків. Їхнє весілля розпочинає головну проблему володіння землею у творі, підкреслюючи, що селянина цінують за величиною його частки: “і він знає, що чоловік без землі нічого не значить” [2, с. 79].

Велике значення в цій повісті відведене пейзажу, що з традиційного фону дії переростає в самостійний образ зш смисловим навантаженням (“сусідній ліс”, де сталося вбивство, туман, темна ніч, поле). Оживлення природи характерне для стилю О. Кобилянської. Опис села на початку повісті віщує біду: “Горстка хаток, що відбігла від великого лісу і властивого села глибше в поля і що стоїть ось тут, розділена лиш садками від себе, – та горстка має той одностайний блідий вид рік – річно. Та, мабуть, мила їй ота широка просторінь. На ній розбігаються думки свobodно... а горе, коли

розсадить уже грудь людську до крайності – гуляє й колишеться враз із пишними колоссям збіжжя навперейми...” [2, с. 6]. Земля у повісті виступає як жива істота: “Гарна була земля [...] Івоніка любив її. Він знав її в кожній порі року і в різних її настроях, мов себе самого. Вона пригадувала чоловіка й жадала жертви” [2, с. 29]. У романі Е. Золя поетичний опис землі близький за емоційним тоном до пейзажу О. Кобилянської.

Вбивства через землю траплялися в українських селах, але історія, яку описала О. Кобилянська, особливо жорстока. Письменниця пояснює братовбивство жадобою і заздрістю Сави, але і його романтичним коханням. Образ Сави складний і психологічно неоднозначний, образ Бюто більш схематичний. Персонажі О. Кобилянської більш глибокі і складні в порівнянні з персонажами Е. Золя. Соціально-побутові явища в цьому творі показані крізь призму української ментальності.

Тема повісті “Земля” О. Кобилянської – трагедія братовбивства через землю в селянській родині, яку треба розуміти ширше як проблему влади землі над людиною. Другорядна тема – рекрутчина – досліджена глибоко і всебічно.

Важливим для розуміння повісті є епіграф з твору Юнаса Лі німецькою мовою: “кругом нас перебуває якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша” [2, с. 5]. О. Кобилянська піднімає в цьому творі соціальну проблему власності на землю, але акцентує на морально-етичних проблемах, бо для неї важливо пояснити причини того, що трапилося, дослідити психологію персонажа. Письменниця заглиблюється в сакральні-містичний зв’язок людини та землі, пояснюючи цим владу землі над селянином. Вона підкреслює старанну працю на землі як єдине виправдання буття селянина.

Головна ідея повісті “Земля” О. Кобилянської така: земля повинна бути для людини, а не людина для землі. Структуруючим концептом твору є земля. Вона представлена автором як архетипний образ, навколо неї сконцентровані сюжетні лінії, вона групує персонажів і формує їхнє світосприйняття. Земля у повісті – живильна сила, мати, що дає життя, але й сила, що руйнує душі людей. Все це характерне і для роману Е. Золя “Земля”. Розрив із землею, відступництво від неї спричиняє покарання і катастрофу, бо земля – сенс буття селян.

Е. Золя в поведінці своїх персонажів показав те, що характерне для селянина з позиції натуралізму: інстинкт володіння землею провокує жорстокість селян, боротьба за землю як запорука виживання в селі – сенс їхнього життя. Така ж залежність від землі показана і в повісті О. Кобилянської, але в романтичному плані, з меншою кількістю натуралістичних деталей. В уста Івоніки вона вкладає головну думку твору, що сини забули, що головне в житті – не багатство, а духовна чистота і працелюбність.

Головною відмінною рисою роману “Земля” Е. Золя від повісті О. Кобилянської стала відсутність психологічного аналізу персонажів, їхні дії обумовлені біологічним детермінізмом: боротьба за виживання і володіння землею.

Схожу проблематику бачимо й у латвійській літературі. Рудольф Блауманіс (1863–1908) – відомий латвійський драматург і письменник, автор реалістичної прози про життя селянства (оповідання і новели “Бур’ян” (1887), “Гроза” (1887), “В Спінах” (1888), “Раудупієте” (1889), “Весняні морози” (1898), “В трясовині” (1898), “Андріксон” (1899), “У тіні смерті” (1899)). Він також відомий як автор комедій та драми “Індрани” (1904), яку вважають перлиною класичної драматургії Латвії.

Р. Блауманіс – майстер опису селянського життя кін. XIX – поч. XX ст. У майстерних замальовках буденного життя села письменник показав трагедію, коли руйнуються традиційні цінності, крах патріархальних відносин. Р. Блауманіс піднімає споконвічне питання: залежність селянина від землі. У драмі показаний вічний конфлікт батьків та дітей через землю на прикладі латвійської реальності. Дія твору розгортається на хуторі Індрани.

У драмі “Індрани” письменник створив сильні психологічно мотивовані характери. Індран-батько – латвійський селянин – працюючий і чесний. Така і його дружина Індраністе. Щоб доробитися до власного хутора, вони багато й важко працювали. Всю свою силу вони віддали землі, щоб забезпечити майбутнє дітей. Тепер вони відчують радість від того, що це приносить достаток і стабільність. Індран щасливий, бо він – хазяїн. Єдине, що турбує: кому залишити нажите добро. Про це він розмірковує в розмові з дружиною: “Индранисте: Уж как будет. Так и будет. Ведь не с чужими, поди, а со своими дело иметь. Индран: Те розги, что дети для родителей нарезают, секут всего больше, мать” [1, с. 349]. Так із першої дії з’являється передчуття трагедії.

Надія батьків – сини, які так само поважатимуть землю і працю. Кому з синів залишити хутір: молодшому Карлісу, який невідомо чи повернеться додому з солдатської служби, чи залишиться на чужині, чи старшому, Едварту, з котрим через осоружну невістку Ієву стосунки давно розладналися? – це питання тривожить батька.

Очевидно, що всі найкращі риси в роді Індранів успадкував Карліс, про якого всі згадують з теплом і любов’ю: “Карлис был славный перень. Стоило бы его дожидаться” [1, с. 351]. Він творить разом із Зелмінью, чуйною і ніжною дівчиною, позитивну протагоністичну пару, але коли в О. Кобилянської позитивний образ Михайла розкритий повністю, то в Р. Блауманіса він залишається за кадром дії. Індран погоджується підписати контракт, повіривши брехливій невістці, що син Карліс не повернеться з війська: “Ну тогда другого ничего не остается – надо будет “Индрани” вам отдавать” [1, с. 358]. Очевидна схожість Ієви з Рахірою, яка розуміє, що володіння хутором забезпечує їй соціальний статус: “Владелица “Индранов” – звучит хоть куда!” [1, с. 353]. Каталізатором дії Сави та Едварта виступають їхні дружини.

Старший син Едварт обманом стає хазяїном хутора, розуміючи важливість праці: “Экой тут непочатый край работы! А пашни, а луга! Я уж и позабыл совсем как они велики... И нельзя сказать, чтобы земля была запущена, только вот размаху недостает. Ах как бы я тут похозяйничал!...” [1, с. 353]. Він хоче модернізувати виробництво, щоб заробити ще більше: “Ради своего сына я не могу отказаться от этого хутора” [1, с. 400].

Похресник Індрана Нолінь, “листок лопуха”, що пливе за течією [1, с. 392], не хоче йти шляхом предків та трудитися на землі. Він байдужий до господарства, до покликання землероба; він, як і Едварт, ілюструє розпад традиційної патріархальної селянської сім’ї.

Цю ідею продовжує образ сина Едварда Еджіня, який не любить працювати і збирається продати хутір, хоча йому лише 10 років. У другій дії він, граючись лякає бабу зарядженою рушницею, у п’ятій дії кидає камінь у вікно діда. Цей символічний камінь Індран просить покласти в його могилу: все, що залишилося від маєтку Індранів: “А как лягу в гроб, положишь мне его под голову” [1, с. 404].

У третій дії конфлікт наростає, коли Індран розуміє: “Стало быть, мой сын обманывает меня, а сноха без моего ведома взялась меня опекать” [1, с. 383]. Син відмовляється повернути маєток: “Ты меня при всем честном народе посадил на коня и теперь требуешь, чтобы я сказал, будто я украл его. Поспуай как знаешь. Только этого ты от меня не дождешься!” [1, с. 385], а по тому проганяє батька: “Ступай в свой угол, бобыль, и щоб помалкивал!... Ты тропинку к баньке знаешь? (Отворяет дверь). Коли не можешь ужиться с хозяином на хозяйской половине, так испробуй, каково тебе придется одному там!” [1, с. 387]. Син відмовляється привести батька в будинок, незважаючи на прохання матері: “Я... я... мать, не пойду. Я не пойду. Мне... (Хочет что-то еще сказать, но Иева уводит его направо)” [1, с. 401].

Згідно з патріархальними звичаями батько сподівається, що син продовжить його справу: стане хазяїном працюючи на землі і примножуючи нажите. Втратити авторитет власника батькові важко, він розуміє, що, ставши ніким, не має і поваги дітей. Для Едварта важливішою є його власна сім'я і бажання добре жити. Заволодівши маєтком і правом розпоряджатися, він продав ліс, багатство і гордість Індранів. Батько любить свою землю і кожне деревце: вони свідки його життя. Для батька любов до землі продовжується в турботі про свою сім'ю, її достаток. А молодим Індранам це незнайоме: вони живуть одним днем. Тому продаж і вирубку лісу Індран сприймає як смерть його самого. Батько і син не хочуть уступити один одному. Мати пробує їх примирити, але невістка провокує нові конфлікти. Безмежне горе (коли він дізнався про продаж лісу і зрубку ясенів) спричинило у батька депресію, а після рішення судової справи на користь сина – смерть: “В тот самый день, как начали рубить деревья, он словно обмер” [1, с. 388].

Едварт, що мріяв стати хазяїном “Індранів”, не справився із складним завданням щоденної виснажливої праці та одноманітного життя землероба, але відмовився повернути батькові колишні повноваження розпоряджатися хутором.

Трагедія Індрана схожа на трагедію Фуана: “Кому деньги не нужны! Я в них разве не нуждался! Или не слышал я про ясеневые стулья и дубовые столы! Однако я отличал “Индраны”, которые мне кошель наполняют, от “Индранов”, которые мою душу радуют. Земля, она повсюду земля... а этот глинистый бугор возле поляны этот ручей в овражке за баней, рябинка на краю дороги – они есть только в “Индранах”. Сравняй бугор, отведи ручей, сруби деревцо и ты погубишь душу этого хутора! Скажи, “Индрани” это еще или чужбина какая? (Утирает глаза)” [1, с. 394]. У драмі “Індрани” Р. Блауманіс говорить про розпад традиційної патріархальної сім'ї через вічний конфлікт батьків та дітей, але і про владу землі над селянином, тому є символічною історія Каукена про старого, що роздав свою землю, залишившись жебраком, яку він розповів у першій дії.

Концепція землі в цих письменників має багато спільного: земля і праця – головні цінності селян. Все, що зображене у цих творах, слугує ілюстрацією вічного зв'язку людини та землі. Зав'язка конфлікту починається з поділу майна чи землі, підкреслюючи цю залежність. Персонажі створені згідно з естетикою натуралізму, романтизму та реалізму. Всі твори показують, як патріархальний устрій села руйнується. Можна виділити головні паралельні образи в романі Е. Золя “Земля”, повісті О. Кобилянської “Земля” і драмі Р. Блауманіса “Індрани”: Фуан – Івоніка – Індран; Бюто+ Ліза – Сава+Рахіра –

Едварт+Ієва; Жан+Франсуаза – Михайло+Анна – Карліс+Зелмінья. Вічна проблема “селянин – земля” показана через конфлікт батько – син. Концепт землі стає головним конструюючим елементом усіх творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Блауман Р. М.* Пьесы. Пер с латыш. Индраны / Рудольф Блауманис – Москва : Искусство, 1959.
2. *Кобилянська О. Ю.* Земля. / Ольга Юліанівна Кобилянська. Твори : У 2-х т. Т. 2. – Київ : Дніпро, 1983.
3. *Панчук Е. М.* Гірська орлиця : спогади. / Е. М. Панчук.– Ужгород : Карпати, 1976.
4. *Robert G.* La terre d'E. Zola. Étude historique et critique. / Guy Robert – Paris : Belles lettres, 1952.
5. *Zola E.* La Terre. / Emile Zola – Paris : Fasquelle, 1984.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2013

Прийнята до друку 13.01.2014

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ И КОНСТРУКТИВНОЕ ЗНАЧЕНИЕ СИМВОЛА ЗЕМЛИ В ЛИТЕРАТУРЕ КОН. XIX – НАЧ. XX СТ. (ФРАНЦУЗСКО-УКРАИНСКИЙ-ЛАТВИЙСКИЙ КОНТЕКСТ)

Ірина Кушнір

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская 1, Львов, 79000, Украина;
e-mail: irenabogdanivna@gmail.com*

Изучено концепт земли в литературе конца XIX – начала XX века на примере романа Э. Золя “Земля”, повести О. Кобилянской “Земля” и драмы Р. Блауманиса “Индраны”. Все, что происходит в произведениях, подчинено иллюстрации нерушимой связи человека и земли. Персонажи показаны согласно с эстетикой натурализма, романтизма и реализма. Выделены параллельные образы в этих произведениях: Фуан – Ивоника – Индран; Бюто – Савва – Эдварт; Жан – Михаил – Карлис. Как вывод, нужно подчеркнуть, что концепция земли в этих писателей имеет много общего: они показали главные ценности крестьян: землю и труд.

Ключевые слова: крестьянин, концепт, натурализм, реализм, символ земли.

**CONCEPT OF THE LAND IN THE LITERATURE OF THE END
OF XIX – THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES
(FRENCH, UKRAINIAN AND LATVIAN CONTEXT)**

Iryna Kushnir

*The Ivan Franko National University of L'viv,
1 Universytets'ka St, L'viv, 79000, Ukraine;
e-mail: irenabogdanivna@gmail.com*

The article deals with the concept of land in the best-known examples of French and Ukrainian rustic prose (“The Land” by E. Zola and “The Land” by O. Kobylanska) and the drama “The Indrans” by R. Blaumanis. They showed how the peasant’s life is subordinated to the land as well as the main values of peasants – land, hard work and honesty. The common features of the main characters in these works of literature and the eternal conflict between father and son are singled out. The characters are created according to the position of naturalism, realism or romanticism. In the article there was made the conclusion that the basis of these writers’ artistic thought is the concept of land, which becomes stable in spite of geographic borders. Based on the archetype the symbol of land has created the point of specific understanding of person’s place in the world.

Keywords: concept, naturalism, peasant, realism, symbol of land.